

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Covid-19 Pandemisi Sonrasında Maliye Politikaları Uygulamaları: Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme

Şükrü Çağrı Çelik¹

Öz

Covid-19 Krizi (the Covid-19 recession) hemen hemen bütün dünya ülkelerinin hem arz hem de talep yönünden ani bir daralma yaşaması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Covid-19 Krizi; 2008 Küresel Finans Krizi'nin olumsuz etkilerinin devam ettiği, ülkelerin yüksek miktarda bütçe açığı verdiği ve kamu borçlarının arttığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Covid-19 Krizi ile beraber ülkeler hızlı bir şekilde maliye politikaları uygulamalarına yönelmiştir.

İlgili maliye politikalarının bileşiminin incelenmesi, klasik ve modern uygulamalarının ortaya konulması, uygulama araçlarının detaylandırılması, yeni trendlerin ortaya konulması ilerleyen yıllardaki birçok çalışmanın temelini oluşturacaktır. Maliye politikalarıyla ilgili tarihsel tecrübe ilerleyen dönemlere de ışık tutacaktır. Bu çalışmada çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlar, dergiler, gazeteler incelenerek nitel veri analizlerinden doküman taraması (belge taraması) yapılmıştır. Maliye politikalarının özellikle Türkiye örneğinde genel çerçevesinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

İncelemeler sonucunda gelişmiş ülkelerin uyguladığı para ve maliye politikası tedbirlerinin, diğer ülkelere göre daha büyük tutarlarda ve kapsamlı olduğu görülmüştür. Dünya'da ve Türkiye'de maliye politikalarının Covid-19 Krizi'nde kısa sürede uygulama alanı bulmuş ve ekonominin arz yönünün canlandırmaya ve talep yönünü desteklemeye yönelik olduğu görülmüştür. Uygulanan politikalar neticesinde ülkeler bütçe açıkları vermiş ve kamu borçları artmıştır. Türkiye'de uygulanan politikalar ilk olarak genişletici özellikte daha sonra da daraltıcı özellikte olduğu görülmüştür. Türkiye'deki mali alanın kriz öncesindeki uygulamalar neticesinde dar olması, özellikle sosyal transfer niteliğindeki gelir desteklerinin uygulanmasını sınırlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Ekonomik Krizi, Maliye Politikası, Ekonomik Kriz, Ekonomi Politikası, Küresel Kriz
JEL Sınıflandırması: BG01, H3

¹ Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, İİBF Maliye, Arş. Gör.

E-posta: sukrucaagricelik@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9209-1426>

Atıf/Citation: Çelik, Ş. Ç. (2022). Covid-19 Pandemisi Sonrasında Maliye Politikaları Uygulamaları:

Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme, *Maruf İktisat İslam İktisadi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s.04-27.

• Geliş/Received - 08.05.2022 • Kabul/Accepted - 14.06.2022

Fiscal Policy Implementations After Covid-19: An Evaluation for Turkey

Abstract

The Covid-19 Crisis/Recession (the Covid-19 recession) emerged due to the sudden contraction of almost all countries in the world in terms of both supply and demand. Covid-19 Crisis also emerged when the negative effects of the 2008 Global Financial Crisis continued and countries had high budget deficits and public debts. The fiscal policies were implemented immediately due to the Covid-19 Crisis.

Examining the composition of the relevant fiscal policies, revealing the classical and modern applications, elaborating the implementation tools, and revealing new trends will form the basis of many studies in the coming years. The historical experience of fiscal policies will also shed light on the following periods. In this study, various national and international organizations, magazines, and newspapers were examined and a document scan was made with a qualitative research design. It is aimed to reveal the general framework of fiscal policies, especially in the case of Turkey. As a result of the examinations, it has been seen that the monetary and fiscal policy measures implemented by developed countries are larger and more comprehensive than other emerging market countries and developing countries.

Fiscal policies in the world and Turkey have found application in the Covid-19 Crisis in a short time and it has been seen that the supply side of the economy is aimed at stimulating and supporting the demand side. As a result of the implemented policies, countries had larger budget deficits and public debts increased. It has been seen that the policies implemented in Turkey were firstly pro-cycle and then contractionary. The narrow fiscal space in Turkey as a result of the pre-crisis practices limited the application of income support, especially in the form of social transfer.

Keywords: Covid-19 Economic Crisis, Fiscal Policy, Economic Crisis, Economic Policy, Global Crisis
JEL Classification: G01, H3

1. Giriş

Dünyada resmi olarak ilk defa Aralık 2019'da Çin'in Wuhan bölgesinde ortaya çıkan ve kısa bir süre sonra tüm dünyaya yayılan virüs; SARS-CoV-2 (Şiddetli Akut Solunum Sendromu-Koronavirus-2) ya da Yeni Koronavirüs Hastalığı olarak bilinmektedir. Bu virüsün yol açtığı hastalık ise Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Covid-19" olarak isimlendirilmektedir. Dünya Sağlık Örgütüne 11 Mart 2020 tarihinde bu yeni hastalık sonucunda dünyada pandemi (küresel salgın) ilan edilmiştir. Dünya üzerinde bu hastalık nedeniyle milyonlarca ölüm gerçekleşmiştir. Virüsün ani şekilde yaygınlaşması ve hızlıca yayılması salgına karşı alınacak önlemleri zorlaştırmaktadır. Birçok ülke özellikle sağlık altyapısı açısından krize hazırlıksız yakalanmıştır. Aşı çalışmaları yapılanaya kadar virüs hem ölü sayılarının hızla artmasına hem de bir korku ikliminin oluşmasına yol açmıştır. Ülkelerin demografik ve kurumsal yapıları ile vatandaşlarının bireysel tutumları virüsten etkilenme oranlarını etkilemiştir. Özellikle aşı çalışmalarının tamamlanmadığı "belirsizlik döneminde", ülkeler hem arz hem de talep şoklarıyla karşı karşıya kalmıştır. Aşıların faz çalışmaları tamamlanıp, vakaların düşmesi ile birlikte toplumsal korku azalsa da, yeni tip varyantlar krizin çıkmasını engelleyememiştir. Bu açıdan bu çalışmada incelenen maliye politikalarının özellikle pandeminin zirve yaptığı (Covid-19'un ortaya çıkışı ile ilk aşı uygulamalarının başladığı) döneme odaklandığını da belirtmekte fayda vardır. Bir başka ifadeyle çalışmanın Covid-19 sonrasında yaşanan "şok" ortamıyla sınırlandırılması tercih edilmiştir. İlgili dönem çoğunlukla 2020 yılına tekabül etmektedir. Özellikle 2021 yılı sonrasında yaşanan ekonomik istikrarsızlıkların tek nedeninin Covid-19 Pandemisinin kaynaklanmadığı düşünülürse (bu dönemde bazı krizler ülkelerin yapısal problemlerinden ya da savaş gibi dışsal ve politik faktörlerden kaynaklanmıştır) bu çalışmanın kapsamına alınmamıştır. Örneğin Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında artan enerji fiyatları ve dış ticaret hacminin bozulması neticesinde ülkelerin kamu maliyesinin etkilenmesi bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Çalışmada ülkelerin uyguladığı maliye politikalarının genel seyri ve Türkiye özelinde uygulamaların detayları incelenmiştir. Bu çalışmada çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlar, dergiler, gazeteler incelemek nitel veri analizlerinden doküman taraması (belge taraması) yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümün "Dünya Ekonomisinde Covid-19 Sonrası Seyir" isimindedir. IMF, OECD gibi uluslararası örgütlerin raporlarından ve tahminlerinden yola çıkılarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin genel ekonomik görünümü incelenmiştir. İkinci bölümde ise küresel düzeyde uygulanan maliye politikalarının genel seyri araştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise uygulanan politika tedbirleri sonrasında oluşan bütçe açıkları ve kamu borç artışları üzerinde durulmuştur. Dördüncü ve beşinci bölümde ise Türkiye'de Covid-19'un seyri ve uygulanan maliye politikaları ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

1) Dünya Ekonomisinde Covid-19 Sonrası Seyir

Hastalığın bütün dünyaya yayılmasından sonra küresel düzeyde hem arz şoku hem talep şoku hem de finans şokunun eşanlı olarak meydana gelmesiyle bu kriz, diğer ekonomik krizlerden ayrılmaktadır. Virüs sonrası birçok ülkede zorunlu karantinalar uygulanmış, bazı sektörlerde üretim tamamen durmuş, yaşanan gelir kaybıyla beraber toplam talep miktarı düşmüştür. Küresel düzeyde varlık değerleri ve emtia fiyatlarında dalgalanma, ülkelerde tedarik zincirlerinde sıkıntılar meydana getirmiş, istihdam ve üretim kapasitesi olumsuz bir şekilde etkilenmiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,

2020:1; Voyvoda ve Yeldan, 2020a: 189). İnsanların kendi can sağlıklarından endişe etmesi ve toplumlara yayılan korku neticesinde küresel düzeyde ekonomik güven ciddi şekilde düşmüştür. Oluşan paniğin giderilememesi bireylerin tüketim alışkanlıklarını ve üreticilerin de üretim sürecini olumsuz yönde etkilemiştir (Çakmaklı, 2020:3). Tüketim azalmasıyla, istihdam kayıpları da artmış hanehalklarının harcanabilir gelirlerinin düşmesine yol açmıştır. Bu ise tüketim harcamalarının tekrardan azalmasına yol açmıştır. Gıda sektörü gibi istisna sektörler hariç birçok sektör derin yaralar almıştır. Bu kriz uzun yıllardan bu yana dünyanın yaşadığı en büyük krizlerden bir tanesi olmuştur. 2008 Küresel Finans Krizi'nin olumsuz etkilerinin atlatılmasının üzerinden çok kısa bir süre geçmesine rağmen, birçok ülke ekonomik anlamda tekrardan daralmaya başlamıştır.

IMF'nin belirli periyotlarda çıkardığı Dünya Ekonomik Görünüm Raporunun Nisan 2020'deki başlığı "The Great Lockdown"dır (Büyük Karantina). Bu ismin seçilmesinde 1929 "The Great Depression"a (Büyük Depresyon) ve 2008 Great Recession'a (Büyük Resesyon/2008 Küresel Finans Krizi) bir gönderme yapılmış olması muhtemeldir. Henüz krizin etkilerinin yeni hissedildiği dönemde çıkan bu rapora göre, IMF tarafından Dünya Ekonomisinin Ortalama Reel GSYH daralmasının 2020 yılında %3 olacağı tahmin edilmiştir. Buna karşın gelişmiş ülke ekonomilerinin 2020 yılı için %3, gelişmekte olan ülkelerin ise %1 civarında daralacağı tahmin edilmiştir. Türkiye için yapılan tahminlerde (Haziran ve Ekim aylarında yapılan güncellemelerde de aynı şekilde) 2020 yılı için %5'lik bir küçülme öngörüsünde bulunulmuştur (IMF, 2020b: 7).

Yine IMF tarafından Haziran 2020'de çıkarılan bir diğer ekonomik görünüm raporuna "A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery"(Eşi Benzeri Olmayan Bir Kriz, Belirsiz Bir Toparlanma) ismi verilmiştir. İlgili rapora göre dünya ekonomisinin ortalama reel GSYH büyümesinin 2020 yılında -%4,9 olacağı tahmin edilmiştir. Durum gelişmiş ülkelerde daha da iç karartıcıdır. Buna göre gelişmiş ülke ekonomilerinin %8 daralacağı tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki daralma tahmini ise %3 civarındadır (IMF, 2020c). IMF'nin Ekim 2020 Dünya Ekonomik Görünüm Raporunun başlığı ise "A Long and Difficult Ascent" (Uzun ve Zorlu Bir Toparlanma) şeklindedir. Raporda büyüme rakamlarına ilişkin Dünya Ekonomisinin Ortalama Reel GSYH büyümesinin 2020 yılında -%4,4 olacağı tahmin edilmiştir. Gelişmiş ülke ekonomilerinin 2020 yılı için %5,8, gelişmekte olan ülkelerin ise %3,3 daralacağı tahmin edilmiştir (IMF, 2020d: 9).

OECD'nin Eylül 2020'de yayımladığı "Coronavirus (COVID-19) Living with Uncertainty" isimli raporda ise dünya ekonomisinin ortalama reel GSYH büyümesinin 2020 yılında -%4,5 olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye için tahmin edilen daralma %2,9'dur (OECD, 2020: 2).

Her ne kadar yapılan tahminlerde ekonomik büyüme açısından karamsar senaryolar yer almış olsa da, küresel düzeyde ekonomik büyüme hızları 2020/2021'in sonundan itibaren toparlanmaya başlamıştır. Bunun yanında tedarik zincirlerinde yaşanan sıkıntılar, petrol, enerji ve gıda fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar, enflasyonun kısa sürede çözülemeyecek bir problem haline gelmesi, sanayi üretiminin durma noktasına gelmesi gibi ekonomik istikrarsızlıklar da küresel düzeyde hala önemli problemlerdir.

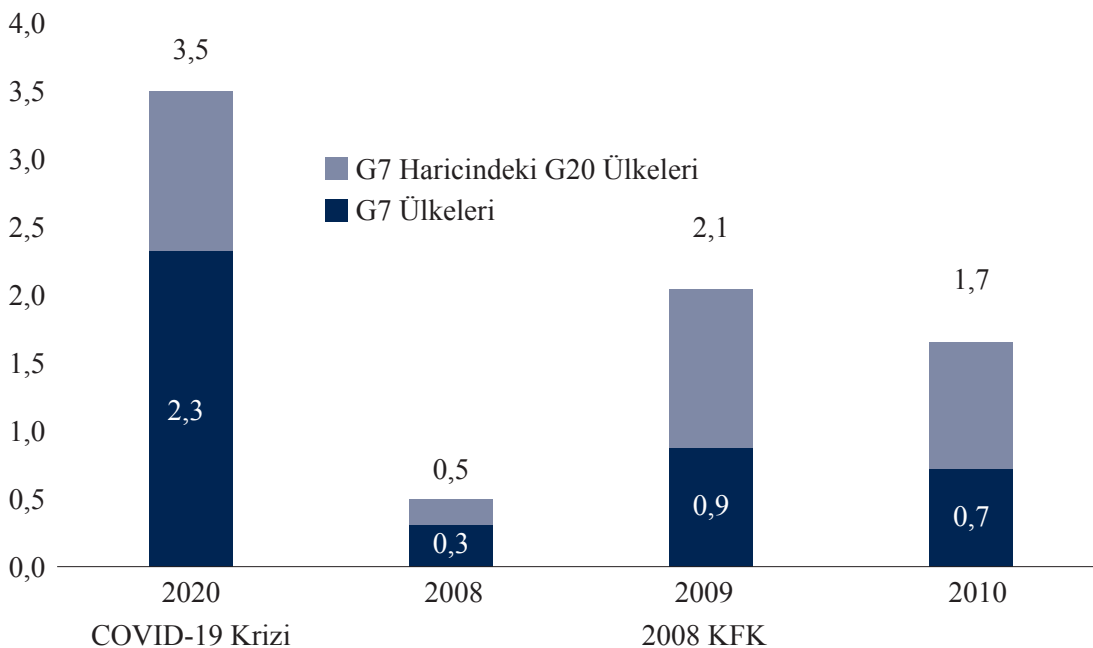
2) Dünyada Covid-19 Krizine Yönelik Uygulanan Maliye Politikaları

Maliye politikası kapsamında alınacak bazı politikalar; transfer harcamalarında artış, ücret sübvansiyonları, vergi indirimleri gibi bütçe yükünü doğrudan arttırmakta iken (klasik fonksiyonlarıyla), aynı zamanda şirketlere likidite desteği ve şirketlerin iflasını önleyecek çeşitli garantiler ve tedbirler gibi modern araçları da kapsamaktadır (IMF, 2020a). Özellikle sağlık alt yapısının güçlendirilmesi, işçilerin ve firmaların gelirlerinin korunması ya da gelirlerinin telafi edilmesi, özel sektörün borçlarına verilen garantiler, krizden derin şekilde etkilenen sektörlerle yönelik uygulanan destekler Covid-19 Krizi'nin yaralarının sarılması için atılan politika adımlarından bazılarıdır. Maliye politikasına ekonomide yaşanan kırılmalıkların önlenmesi için önemli görevler düşmektedir (OECD, 2020: 9,10). Saad-Filho'nun da belirttiği üzere Covid-19'dan kaynaklanan kriz için kamunun olmadığı bir çözüm beklenemez (Saad-Filho, 2020: 482). Uygulanacak maliye politikalarının para politikasıyla eşanlı ve uyumlu seyretmesi ekonomik güveni arttırmaya, belirsizliği azaltmaya ve yeniden ekonomik büyümenin sağlanmasına yardımcı olacaktır (OECD, 2020: 8-10).

Ülkeler 2008 Küresel Finansal Krizinde (KFK) de olduğu üzere, Covid-19'dan kaynaklanan krizde yaşanan durgunluklara öncelikle para politikaları araçlarıyla müdahalede bulunmuştur. Fakat 2008 KFK sonrası dönemde de görüldüğü üzere para politikası tedbirlerinin yeterli olmaması, maliye politikası tedbirlerini zorunlu kılmıştır. Özellikle para politikasının manevra alanının sınırlı olduğu ülkelerde (düşük faiz oranları, yüksek borç yüklerinin hâkim olduğu ekonomilerde) döngü karşıtı maliye politikası daha önemli bir rol oynamaktadır (IMF, 2020a: 27). Bu noktada hem arz hem talep şokuna sahip olan bu krizin boyutu ve mahiyeti, maliye politikası tedbirlerini zorunlu kılmıştır.

Şekil 1'de Nisan 2020'ye kadar Covid-19 Krizi'ne yönelik uygulanan maliye politikaları tedbirlerinin G-20 ülkelerinin GSYH'sine oranının 2008 KFK'ne göre kıyaslaması yapılmaktadır.

Şekil 1: G20 Ülkelerinin Uyguladığı Doğrudan Politika Müdahaleleri/ Ülkelerinin GSYH oranı (%)

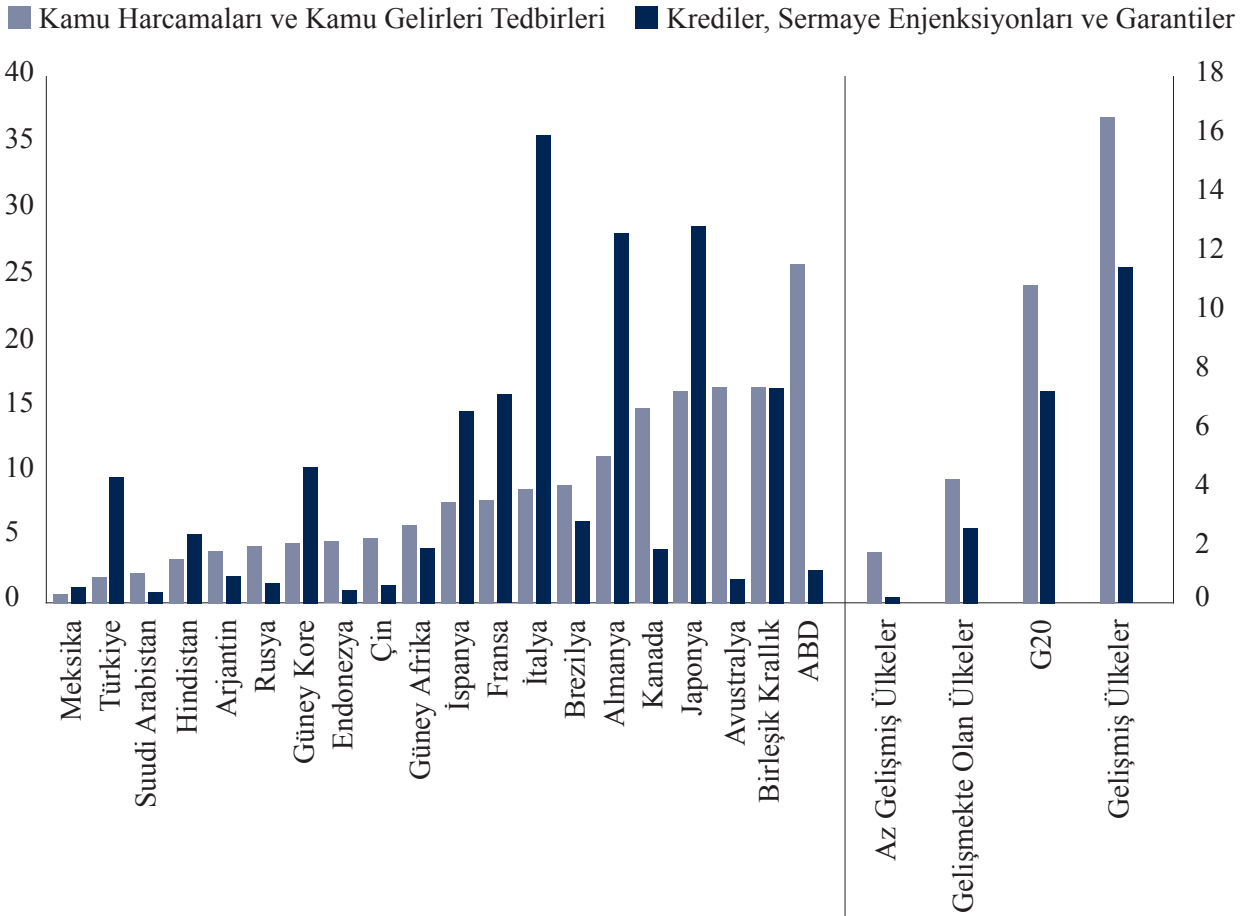

Kaynak: IMF (2020a) verilerinden oluşturulmuştur

2008 KFK'nin ilk etkileri 2007 yılında ABD'de yaşanmıştır. Genellikle para politikaları aracılığıyla finans piyasasına yönelik genişletici özellikli ekonomik destekler uygulanmıştır. Buna karşın Şekil 1'de de görüleceği üzere maliye politikaları genel olarak ihmal edilmiştir. Reel ekonomiyi canlandırma yönelik maliye politikaları ancak 2009 yılında hatırı sayılır boyutta uygulanmaya başlamıştır. Buna karşın 2020 Covid-19 Krizi'ndeki geniş kapsamlı maliye politikalarının "gecikmeler sorununa" yol açmadan hem G7 hem de G20 ülkelerinde, krizin çıkışıyla beraber hızlı bir şekilde uygulanmaya başlandığı görülmektedir. 2008 KFK'nin finans krizi olması, maliye politikaları yerine para politikası tedbirlerinin tercih edilmesinin bir diğer nedenidir. Covid-19 Krizi finans sektörünü de içine alan geniş kapsamlı bir ekonomik kriz olmasından dolayı maliye politikası tedbirleri daha yüksek oranlarda uygulanmıştır.

Şekil 2'de seçilmiş ülkeler özelinde uygulanan doğrudan ve dolaylı maliye politikalarının ilgili ülkenin GSYH'sine oranı gösterilmektedir.

Şekil 2: Ülkelerin 2020 ve 2021 Yılında Aldığı Doğrudan ve Dolaylı Ekonomik Tedbirlerin 2020 Yılındaki GSYH'lerine oranı (%)

Kaynak: International Monetary Fund (2021) verilerinden oluşturulmuştur

Şekilde de görüleceği üzere maliye politikaları tedbirlerini önemli boyutta uygulayan ülkeler genellikle gelişmiş ülkelerdir. ABD, Birleşik Krallık, Japonya, Almanya ve Avustralya'nın milli gelirlerine oranla önemli miktarda doğrudan maliye politikası tedbirleri (hanehalkı gelir destekleri, sağlık harcamaları, işsizliğe yönelik politikalar, vergi harcamaları vb.) uyguladığı görülmektedir. Bunun yanında seçilen ülkeler içindeki AB üyesi ülkeler olan Almanya, İspanya, İtalya ve Fransa ile Güney Kore'de de krediler, sermaye enjeksiyonları ve garantiler gibi dolaylı ekonomik tedbirlerin daha yüksek oranda benimsendiği görülmektedir. Ek olarak, Gelişmekte Olan Ülkeler (Emerging Markets) kategorisinde yer alan Brezilya'nın kendi sınıfındaki ülkelere kıyasla daha yüksek oranda doğrudan (kamu harcaması ve kamu gelirleri) ve dolaylı (garantiler vb.) maliye politikası tedbirlerine başvurduğu görülmüştür. Az gelişmiş ülkelerin uyguladığı politika tedbirleri ise minimal düzeydedir. Türkiye'nin de daha çok kredi, sermaye enjeksiyonları ve garantiler yoluyla ekonomiye müdahale ettiği görülmektedir. Bu yöntemle ekonomiye yapılan müdahaleler GSYH'nin %9,37'sine ulaşmıştır. Doğrudan kamu harcamaları ve kamu gelirleri yoluyla yapılan müdahaleler ise yaklaşık GSYH'nin 1,88'ine eşittir. Politika tedbirlerini ayırtıran alternatif bir çalışma da Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1*: Ülkelerin Uyguladıkları Para ve Maliye Politikası Tedbirleri

Ülkeler	Maliye politikası tedbirlerinin GSYH'deki payı (%)	Merkez Bankaları Faiz Oranlarındaki İndirim (%)	Makro Finansal Tedbirlerin (Bankalara Likidite Desteği vs.) GSYH payı (%)
Japonya	42,2	0	16,80
Slovenya	22,32	0	19,45
Almanya	20,32	0	44,74
Avusturya	19,90	0	14,64
İsveç	19,00	86,66	26,93
Hollanda	16,70	0	18,94
Yunanistan	16,60	0	13,68
Danimarka	15,97	-20	7,81
Kanada	15	85,71	15,17
ABD	14,12	100	10,73
Fransa	13,04	0	28,64
İtalya	12,72	0	64,64
Brezilya	12	52,94	4,97
İspanya	10,40	0	25,59
İsviçre	10,37	0	9,39
Güney Afrika	10	44	0,62
Birleşik Krallık	7,4	86,66	31,46
Güney Kore	5,36	60	11,25
Çin	4,5	15,62	8,46
Türkiye	3,78	4,65	4,67
Nijerya	1,78	7,40	2,51
Meksika	1,2	35,71	5,85

Kaynak: (Elgin vd. 2020)

Tablo 1, Elgin, Başbuğ ve Yalaman'ın (2020: 40-53) yaptıkları çalışmadan elde edilen verilerden oluşturulmuştur. İlgili yayın 2020 Nisan'da yayımlandıktan sonra, veriler haftalık olarak 8 Ekim 2020 tarihine kadar yazarlar tarafından güncellenmiştir. Tablo oluşturulurken bu verilerden yararlanılmıştır.

Tablo 1’de ilk göze çarpan husus, faiz oranlarında manevra alanı olmayan ya da hali hazırda çok düşük politika faizi uygulayan ülkelerde maliye politikası paketleri daha yüksek tutardadır. Bir diğer dikkat çekici ayrıntı, AB üye ülkelerin ortak para birliğinde olduğu için muhtemelen para politikası tedbirlerini kullanamaması ve dolayısıyla alternatif politikaları uygulamasıdır. Türkiye’nin uyguladığı önlemlerin büyüklüğünün maliye politikalarında %4’ün altında olduğu görülmektedir. Bu oran diğer ülkelere kıyasla düşüktür.

Bunun yanında ülkeler arasında uygulanan paket tutarlarının kıyaslaması yapılırken ülkelerin ekonomik durumlarının göz önüne alınması da gereklidir. Örneğin işsizliğin düşük olduğu bir ülke ile işsizliğin yüksek olduğu bir ülkede uygulanan maliye politikaları aynı miktarda ya da oranda olsa bile etkileri ve rolleri ayrılmaktadır (Sayan, 2020: 17). Bu kapsamda daha sağlıklı bir karşılaştırma için ülkelerin sahip olduğu ekonomik özelliklerin de hesaba katılması gereklidir. Tablo 2’de ilgili veri seti ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre tekrar düzenlenmiştir.

Tablo 2: Ekonomik Destek Paketleri

	Maliye politikası tedbirlerinin GSYH’deki payı (%)	Merkez Bankaları Faiz Oranlarındaki İndirim (%)	Makro Finansal Tedbirlerin (Bankalara Likidite Desteği vs.) GSYH payı (%)
Gelişmiş Ülkeler	11,56	24,32	11,25
Gelişmekte Olan Ülkeler	2,70	19,24	1,71

Kaynak: Dinçer (2020: 121)

Görüldüğü üzere gelişmişlik düzeyine göre yapılan kıyaslamada, gelişmiş ülkelerin başta mali alan olmak üzere bütün politika tedbirlerinde daha geniş bir müdahalede bulunduğu görülmektedir. Maliye politikası uygulamalarının diğer ekonomi politikalarıyla desteklenmediği sürece tek başına ekonomik istikrar için yeterli çıktıyı veremeyeceği yukarıda da ifade edildiği üzere göz önünde bulundurulmalıdır. Ekonomi politikası bir bütündür ve istenen amaçların gerçekleşmesi için politika araçları koordineli bir şekilde hareket etmelidir. 2008 KFK ve ardından 2020 Covid-19 Krizi ile beraber 1970’li ve 1980’li yıllardan bu yana ikinci plana itilen maliye politikalarının da tekrardan itibar kazandığı çıkarımı yapılabilir.

Ekonomik krizde iyileşmeler başlayıp ülkeler kriz öncesi seviyelerine dönseler bile maliye politikalarının önemi devam edecektir. Kapsamlı ve koordineli şekilde uygulanacak maliye politikaları ülkelerin toparlanmasına ve bu toparlanmanın korunmasına katkı sağlayacaktır. IMF daha güçlü bir büyüme için maliye politikalarının gelecek dönemdeki yol haritasının “IDEAS” kelimesinde kısaltıldığı gibi (I: Investment for future (geleceğe yatırım) D: Discretionary Measure (ihtiyari tedbirler) E,A ve S: Enhancing Automatic Stabilizers (Otomatik stabilizatörlerin etkinliğinin artırılması) alanlarını teşvik edecek şekilde dizayn edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (IMF, 2020a: 27). Krizin ardındaki toparlanma sürecinde sağlık sektörü, alt yapı, eğitim sistemi, düşük karbon teknolojileri ve araştırma-geliştirme gibi alanlarda uygulanacak yeni yatırımlar ve dönüşüm için de ülkelerin iradi maliye politikalarını etkin kullanması gerekmektedir (IMF, 2020a: x).

Aysan bu dönemde ülkelerin uyguladığı maliye politikalarının Keynesyen yeniden dağıtım politikalarıyla paralellik gösterdiğini ve kriz sonrasında bu politikaların devam etme potansiyeli olduğunu ifade etmektedir (Aysan, 2020: 75). Bazı yorumlarda da uygulanan maliye politikaları krizin getirdiği pragmatist bir davranıştır. Yaygın ekonomik görüşe göre kriz sonrasında eski neoliberal politikalara geri dönülecek ve devlet müdahalesinden uzak durulacaktır (Saad-Filho, 2020: 478).

Özellikle IMF tarafından bu dönemde uygulanan maliye politikalarının geçici olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. IMF'ye göre bu dönemde maliye politikaları; geniş kapsamlı, uygun zamanda, geçici ve doğru hedeflere yönelmelidir. Aynı zamanda hızlı, etkin, uyumlu ve krizin boyutlarıyla tutarlı olması ülkeler için daha yararlıdır. Covid-19 Krizinde bu bir kez daha anlaşılmıştır (IMF, 2020a). OECD ise maliye politikalarının günümüzdeki eksiklerine dikkat çekerek, doğru hedeflere yönelmesi gerektiğine özellikle vurgu yapmaktadır (OECD, 2020: 10). Ülkelerin uyguladığı ekonomi politikalarının kalıcı olup olmaması, kapsamı, içeriği, iktisadi düşünce teorileriyle ilişkileri gibi birçok alanda çıkarım yapabilmek için biraz daha zamana ihtiyaç vardır. Fakat genel gidişat bu anlamda bizlere ipuçları vermektedir.

3) Covid-19 Krizi Tedbirleri Sonrasında Oluşan Bütçe Açıkları ve Kamu Borçları

Maliye politikalarının önemli olduğu ifade edilse bile genişletici maliye politikası uygulamalarının sınırları söz konusudur. Salgının çok ciddi sağlık maliyetlerine yol açması ülkelerin makroekonomik göstergelerini de olumsuz etkilenmiş ve etkilemeye devam etmektedir. Ülkelerin sahip olduğu mali alanlar ekonomik krize müdahale için de belirleyici olmaktadır. Bir diğer belirleyici etmen ise ülkelerin borç yapısı ve borçların sürdürülebilirliği ile ilgilidir (IMF, 2020a: ix).

Ülkelerdeki ekonomik çarkların ve uluslararası ticaretin yavaşlaması hatta durmasıyla kamu gelirlerinde keskin düşüşler yaşanmıştır. Bunun yanında sağlık alanında yapılacak olan kamu harcamaları ve ekonomiyi canlandırmak adına yapılacak ülkelere ve bireylere yönelik teşvikler/harcamalar/transferler ekonomilerin mali açıklarını arttırmaktadır. İlk tecrübelerde gelişmiş ülke ekonomilerinin gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelere göre daha fazla açık verdiği görülmektedir (IMF, 2020a: 4). Gelişmekte olan ülkeler 1990 ve 2000'li yıllardan edindiği tecrübeler neticesinde daha düşük kamu açıkları ve daha güçlü sermaye yapısına sahip bankacılık sistemleri ile Covid-19 Krizi'ne girmiştir. Yine de sahip oldukları sınırlı mali alan ve ülkelerinden sermaye kaçışlarının başlaması bu ülkeler için yapısal sorunlar doğurmaktadır (Çakmaklı vd. 2020: 2).

Tablo 3'te Genel Yönetim Bütçe Dengesinin ülkelerin GSYH'lerine oranları yüzdesel olarak gösterilmektedir.

Tablo 3: 2012–2020 Yılları Arasında Genel Yönetim Bütçe Dengesi (GSYH'nin %'si)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gelişmiş Ülke Ekonomileri	-5,5	-3,7	-3,1	-2,6	-2,7	-2,4	-2,5	-3,0	-10,8	-8,8
Gelişmekte Olan Ülkeler ve Orta Gelirli Ülkeler	-1,0	-1,6	-2,5	-4,3	-4,8	-4,1	-3,7	-4,7	-9,6	-6,6
ABD	-8,0	-4,5	-4,0	-3,5	-4,3	-4,6	-5,4	-5,7	-14,9	-10,8
Fransa	-5,0	-4,1	-3,9	-3,6	-3,6	-3,0	-2,3	-3,1	-9,2	-8,9
Almanya	0,0	0,0	0,6	0,9	1,2	1,3	1,9	1,5	-4,3	-6,8
İtalya	-2,9	-2,9	-3,0	-2,6	-2,4	-2,4	-2,2	-1,6	-9,5	-10,2
İspanya	-10,7	-7,0	-5,9	-5,2	-4,3	-3,0	-2,5	-2,9	-11,0	-8,6
Japonya	-8,6	-7,9	-5,6	-3,9	-3,8	-3,3	-2,7	-3,1	-10,3	-9,0
Birleşik Krallık	-7,6	-5,5	-5,5	-4,5	-3,3	-2,4	-2,2	-2,3	-12,5	-11,9
Kanada	-2,5	-1,5	0,2	-0,1	-0,5	-0,1	0,3	0,5	-10,9	-7,5
Çin	-0,3	-0,8	-0,9	-2,8	-3,7	-3,8	-4,7	-6,3	-11,2	-7,5
Hindistan	-7,5	-7,0	-7,1	-7,2	-7,1	-6,2	-6,4	-7,4	-12,8	-11,3
Rusya	0,4	-1,2	-1,1	-3,4	-3,7	-1,5	2,9	1,9	-4,0	-0,6
Latin Amerika	-2,9	-3,2	-5,0	-6,8	-6,2	-5,4	-5,2	-4,0	-8,8	-4,5
Brezilya	-2,5	-3,0	-6,0	-10,3	-9,0	-7,9	-7,1	-5,9	-13,4	-6,2
Meksika	-3,7	-3,7	-4,5	-4,0	-2,8	-1,1	-2,2	-2,3	-4,5	-4,2
Suudi Arabistan	11,9	5,6	-3,5	-15,8	-17,2	-9,2	-5,9	-4,5	-11,3	-3,1
Güney Afrika	-4,0	-3,9	-3,9	-4,4	-3,7	-4,0	-3,7	-4,8	-10,8	-8,4
Nijerya	0,2	-2,3	-2,1	-3,2	-4,0	-5,4	-4,3	-5,0	-5,7	-6,0
Türkiye	-1,8	-1,5	-1,4	-1,3	-2,3	-2,2	-3,8	-5,6	-5,3	-4,9

Kaynak: International Monetary Fund (2021) verilerinden oluşturulmuştur

Tablo 3'den de görüldüğü üzere ülkelerin uyguladığı genişletici maliye politikaları bütçe açıklarında keskin yükselmelere yol açmaktadır. Bütçe açığının artmasının bir diğer nedeni de milli gelirlerin düşme trendine girmesidir. Dünya ekonomisinin bütçe açığının genel ortalamasının %3,7'den %9,9'a gelmesi salgının etkilerini gözler önüne sermektedir.

Tablo 4: 2012-2020 Yıllarında Genel Hükümet Brüt Kamu Borcu(GSYH'nin %'si)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dünya	65,8	65,0	65,2	66,8	69,4	68,2	68,6	69,4	85,3
Gelişmiş Ülkeler	76,7	75,9	75,7	75,8	77,5	75,9	76,0	76,6	94,2
Gelişmekte Olan Ülkeler ve Orta Gelirli Ülkeler	22,7	22,9	24,2	28,6	34,6	36,0	36,8	38,3	45,8
ABD	80,8	81,6	81,4	81,1	82,1	82,1	83,2	84,1	107,0
Fransa	80,0	83,0	85,5	86,3	89,2	89,5	89,6	89,8	106,7
Almanya	59,6	58,6	55,0	52,1	49,3	45,7	42,9	41,3	49,2
İtalya	114,6	120,0	122,3	123,2	122,4	122,1	122,9	123,1	142,7
İspanya	71,8	80,9	85,2	85,0	86,1	84,5	82,7	81,1	97,7
Japonya	145,3	144,7	146,6	146,4	152,0	149,8	153,4	154,3	168,9
Birleşik Krallık	74,8	75,9	78,0	78,4	77,8	76,7	75,9	75,5	85,9
Kanada	28,9	29,7	28,5	28,4	28,7	27,9	26,5	25,9	40,7
Latin Amerika	29,6	29,7	32,3	35,7	41,1	43,3	44,1	45,3	51,7
Brezilya	32,2	30,5	32,6	35,6	46,2	51,4	53,7	55,7	62,8
Endonezya	18,6	20,6	20,4	22,0	23,5	25,3	26,3	26,9	33,4
Suudi Arabistan	-47,1	-50,9	-47,1	-35,9	-17,1	-7,7	-0,1	5,0	18,9
Türkiye	27,5	25,9	23,8	23,0	23,4	22,3	24,1	26,5	32,7

Kaynak: International Monetary Fund (2020a) verilerinden oluşturulmuştur

Tablo 4 ise ülkelerin sahip olduğu net borcun milli gelire oranını göstermektedir.

2008 KFK'den sonra halihazırda zaten yüksek seyreden kamu borçları Covid-19 Krizi ile beraber daha da artmış görülmektedir. Tabloda ortaya konulduğu üzere dünya ortalamasının %69'dan %85,3'e yükseleceği görülmektedir. Kamu borçlarının artmasının bir nedeni bütçe açıklarının artması iken, bir diğer nedeni de milli gelirlerin düşmesidir. Gelişmiş ülkelerin bile ortalama kamu borcu/GSYH oranının %94'lere varması tehlike arz etmektedir. Her ne kadar borcun vade yapısı, maliyeti, ödeme koşulları gibi etmenlerin ülkelerin borç kırılganlıklarını etkilediği (örneğin bazı ülkelerin yüksek borç oranına sahip olmasına rağmen uygun borçlanma koşullarıyla bu borçları aldığı ve geri ödeyememe gibi riskleri barındırmadığı) doğru olsa da yine de küresel düzeyde yüksek borç oranlarındaki artış eğilimi kaygı vericidir.

4) Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Gelişimi

Aralık 2019'da Çin'de, Ocak ve Şubat 2020'de Avrupa'da etkisini gösteren Covid-19, Türkiye'de ilk defa 11 Mart 2020'de görülmüştür. Türkiye'de vakaların biraz daha geç görülmesi Türkiye'nin salgına karşı daha tedbirli hareket etmesine yol açmıştır. İlk olarak virüsün yaygın olduğu ülkelere doğrudan uçak seferleri kısıtlanmıştır. Ardından okullar ve üniversiteler tatil edilmiş, yurtdışından gelen kişilerin 14 gün devlet yurtlarında karantinada kalması kararlaştırılmıştır. İlerleyen günlerde müzeler, AVM'ler, sinema salonları, düğün organizasyonları, kafeler, spor salonları, berber dükkanları gibi birçok yer geçici olarak kapatılmıştır. Ardından camilerde ibadetler kısıtlanmış, sokağa çıkma yasakları uygulanmaya başlanmış, maske takma zorunluluğu, sosyal mesafe 30 büyükşehir (ve ek olarak Zon-

guldak) için şehirlerarası seyahat yasağı getirilmiştir. Sokağa çıkma yasağı ve diğer tedbirlerle beraber hem arz hem talep açısından ülke ekonomisi bir krizle baş başa kalmıştır.

Türkiye kriz neticesinde daralan talep, kapanma dolayısıyla üretim ve istihdam kaybı, yurtdışından gelen sıcak paranın durması ya da ülke içindeki sıcak paranın dışarı kaçması gibi menfi olaylar ile karşılaşmıştır (Voyvoda ve Yeldana, 2020: 191). Kriz öncesinde özellikle 2017 yılından bu yana Türkiye ekonomisinde uygulanan genişletici para ve maliye politikaları nedeniyle makro disiplinden ödün verilmiştir. 2017 yılından bu yana aşırı ısınan ekonomide mali alanın daralması maliye politikalarını olumsuz etkilemiştir. 2018 yılında Rahip Brunson üzerinden yaşanan ABD-Türkiye gerilimi sonrası yerli paranın değer kaybı, işsizliğin artışı, artan enflasyon ve özel sektörün sahip olduğu kısa vadeli yüksek döviz borcu ülke ekonomisini zorlamıştır. Bu noktada döviz rezervleri aşağı yönlü hareket etmiştir (Çakmaklı vd. 2020: 6,7). Makroekonomik göstergelerdeki olumsuz gidişat ve bütçe açığının yüksek seyretmesi Türkiye'nin ekonomiye müdahale araçlarını kısıtlamıştır (Voyvoda ve Yeldan, 2020a: 199).

Türkiye Covid-19 Krizi ile ilgili ilk ekonomik destek paketini 18 Mart 2020'de açıklamıştır. Bu kapsamda Ekonomik İstikrar Kalkınma Paketi ismiyle bir dizi tedbir açıklanmıştır. Buna göre alınan tedbirlerden bazıları şu şekildedir (İstanbul Valiliği, 2020):

- Krizden etkilenen sektörler için KDV tevkifatı ve üç aylık SGK primleri 6 ay boyunca ertelenmiştir
- İç hava yolu taşımacılığında KDV oranı %18'den %1'e indirilmiştir
- Krizden etkilenen firmaların bankalara olan borç ana para ve faiz ödemeleri 3 ay ertelenmiştir. Esnaf ve Sanatkârlar için Nisan Mayıs ve Haziran ayları için Halk Bankasına ait kredi ana para borçları ve faiz ödemeleri 3 ay ertelenmiştir.
- Kredi Garanti Fonu (KGF) limiti 25 milyardan 50 milyara çıkartılmıştır. (KOBİ'lerin likidite ihtiyacının karşılanması amacıyla)
- Vatandaşlar için uygun koşulda kredi alabilmeye yönelik düzenlemeler getirilmiştir
- 500 bin liranın altındaki konut kredilerinin peşinatı %10'a çekilmiştir.
- Kısa çalışma ödeneği ile işsiz kalan işçilere ve faaliyetine ara veren firmalara destek sağlanmıştır
- Emekli maaşının en düşük 1500 lira olması kararlaştırılmıştır
- İhtiyaç sahibi ailelere ulaştırılmak üzere sosyal politikalar için 2 milyar lira ek kaynak sağlanmıştır
- Konaklama vergisi 1 Ocak 2021'e ertelenmiştir (Daha sonra önce 2022 sonra 2023 yılına ertelenmiştir)

18 Mart 2020'de açıklanan Ekonomik İstikrar Kalkınma Paketine ait düzenlemelerin bir kısmının yasalaştırılması 25 Mart 2020'de Ekonomiye İlişkin Düzenlemeler İçeren Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun Teklifinin (torba yasa teklifi) TBMM'de kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir Dünya Gazetesi (2020b).

Nisan ayında maske takmak zorunlu hale getirildikten sonra maske satışları yasaklanmış, Nisan ayında 20-65 yaş aralığındaki vatandaşlara e-devlet üzerinden başvurularla posta yoluyla 5 adet maske dağıtılacağı açıklanmıştır. Yaşanan yoğunlukla beraber eczanelerden de maske temini başlamıştır. Kısa süre sonra maske dağıtımında yaşanan aksaklıklar tekrardan maske satışlarının satışını engelleyen yasaklar kaldırılmış ama yine de tavan fiyatlar konulmuştur.

18 Nisan 2020'de bazı ürünlerde vergi artışlarına gidilmiştir. 5 Mayıs itibariyle normalleşme dönemi Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından başlatılarak 11 Mayıs'tan itibaren alışveriş merkezler, dükkanlar, berberlerin açılması, taksilerin tekrardan faaliyete başlamasının önü açılmıştır. Bunun yanında turizmin yoğun olduğu 7 şehir için seyahat yasakları kaldırılmıştır (OECD, t.y). 28 Mayıs itibariyle seyahat yasakları tamamen kaldırılmış, sokağa çıkma yasakları için yaş sınırı 20'den 18'e düşürülmüştür. Buna ek olarak 65 yaş üzerindeki kendi işlerinin sahibi olan vatandaşların da yasakları kaldırılmıştır (OECD, t.y).

1 Haziran itibariyle Türkiye "yeni normal" sürecine girmiştir (International Labour Organization (ILO), t.y). Bu kapsamda müzeler, piknik yerleri, kütüphaneler ve anaokulları açılmıştır. Anaokullarının açılması çalışan anne-babaları korumak içindir. 1 Haziran itibariyle aynı zamanda kafeler, spor salonları ve restoranlar üzerindeki bütün yasaklar kaldırılmıştır. İlerleyen süreçte kısıtlamalar azaltılıp arttırılmıştır.

5) Covid-19 Sonrası Türkiye Ekonomisi ve Maliye Politikaları

Türkiye'de Covid-19 ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmıştır. Aşağıda yapılan bu çalışmalardan bazıları gösterilmiştir. Çakmaklı (vd., 2020)'de başta KOBİ'ler olmak üzere pandemi nedeniyle oluşan gelir kayıplarını ve işçi ücretlerinin telafi edilmesine yönelik doğrudan gelir desteği verilmesini ve varlık alımlarının yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun yanında Susceptible, Infected, Recovered (SIR) Modeli ile yaptıkları tahminde tam karantinanın olmaması durumunda salgının kontrolünün güçleşeceğini, karantinanın GSYH'de %4,5 ila %19,2 arasında bir kayba neden olacağını, 40 günlük uygulanacak tam karantinanın kısmi karantinaya göre daha az maliyetli olacağını ifade etmişlerdir.

Aydoğuş ise Covid-19 Krizi'nin doğurduğu finansman ihtiyacının IMF'den karşılanması konusuna değinmiştir. IMF'den borç alınmasının gündemde tartışılmasına rağmen Türkiye'nin tasarruf yetersizliğinde dış kaynak kullanmak zorunda olduğunun bir gerçek olduğunu, IMF ile yapılacak bir anlaşmanın belirli şartları sağlaması halinde daha uygun maliyetli olacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda IMF ile yapılacak bir anlaşmanın yabancı sermayeyi çekme potansiyelini de içinde barındırmakta olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen yazar, IMF ile masaya oturmanın belirli olumsuz sonuçları olacağı konusunda da uyarmıştır (Aydoğuş, 2020a: 4-8). Aydoğuş'un bir diğer çalışmasında Türkiye'de açıklanan politika tedbirleri: "plansız, programsız ve bütünsellikten uzak" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca Türkiye'de doğrudan gelir destekleri gibi krize karşın bir politika aracı kullanılmamıştır. Yazara göre bunun iki nedeni vardır. Emek yerine sermaye sınıfının korunması ile halihazırda yüksek seyreden bütçe açığıdır (Aydoğuş, 2020b: 242-244).

Günçavdı ise 7244 Sayılı Kanun ile beraber getirilen mali tedbirlerin gelir desteğinden yoksun olduğunu, tedbirlerin işsizlik sigortasından yararlanma imkanlarının arttırılması, işçi çıkarımının yasaklanması ve kısa çalışma ödeneği gibi alanlara yöneldiğini ve bunların da yetersiz olduğunu ve birçok

işsiz vatandaşları kapsamadığını ifade etmiştir (Günçavdı, 2020: 268-270). Günçavdı aynı zamanda kriz döneminde kamu bankalarının kredi politikalarının, maliye politikalarını tamamlayan bir araç olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Uygulanan maliye politikalarının miktar ve kapsam bakımından yetersizdir. Mevcut bütçe açıkları göz önüne alındığında ek tedbirler almak da bir hayli zordur (Günçavdı, 2020: 273,274). Susam ise yaşanan gelişmelerden hareketle, 2020 yılındaki yaşanan krizin 2008 Krizi'ne göre bütçe üzerinde daha olumsuz etkileri olacağını ifade etmiştir (Susam, 2020: 61). Attar ise Covid-19 Krizi'nin Türkiye'de "yaşanacak gelir ve istihdam kayıplarının eşitsiz bir şekilde" gerçekleşeceğini ifade etmiştir (Attar, 2020: 32).

Serdar Sayan ise salgın sürecinde bireylerin gelir kayıplarını telafi edici desteklerin eksik kaldığı görüşündedir. Bu noktada 18 Mart 2020'de açıklanan birinci pakette alınan tedbirlerin (vergi indirimleri, vergi teşvikleri, asgari ücret destekleri vs.) klasik olarak uygulanan kriz tedbirleri olduğunu, fakat muhteviyatı itibarıyla Covid-19 Krizi'nin geleneksel politikalarla çözülemeyeceğini ifade etmiştir (Sayan, 2020: 12). Sayan'a göre Covid-19 Krizi hem arz hem de talebi etkileyen bir kriz olması nedeniyle özellikle turizm ve havayolu sektörleri gibi alanlarda yapılan destekler ve vergi indirimlerinin talebi canlandırması mümkün değildir. Bu noktada yazar, asgari ücret desteği ve kısa çalışma ödeneğine yönelik desteklerin yapılmasını olumlu ama yetersiz adımlar olarak nitelendirir. Yaklaşık 8 milyon kayıtdışı işçinin olduğu tahmin edilen bir ekonomide kayıtdışı ekonominin maliye paketlerinde yer almamasını, çalışanların büyük kısmının kısa çalışma ödeneği gibi desteklerin kapsamının dışında bırakılmasını ve kısa çalışma ödeneğinin uygulamasındaki eksiklikleri dile getirmektedir (Sayan, 2020: 12,13). Uysal (2020) da benzer şekilde paketin, kayıtdışı istihdamı ve 7,6 milyonu bulan kırılğan istihdamı (kendi işinde çalışan kişiler ve aile şirketlerinde ücretsiz çalışan kişileri) kapsamaması nedeniyle eleştirmektedir. Ayrıca bireylere yapılan doğrudan gelir desteklerinin dağıtım kriterlerinin şeffaf olmaması nedeniyle bu yardımlara ihtiyaç duyan grupların etkin şekilde bu programlardan yararlanmadığını ifade etmiştir (Uysal, 2020: 5-7).

Taymaz'a göre Covid-19'da uygulanacak doğrudan gelir destekleri kişilerin harcanabilir gelirlerini arttıracaktır. Bunun neticesinde bireylerin tüketim alışkanlıklarına devam edecek ve diğer sektörlerdeki olası zararlar ve istihdam kayıpları azalacaktır. Uygulanan modele göre 54 milyar dolarlık doğrudan gelir/ücret desteklerinin ekonomiyi canlandırması sayesinde vergi gelirleri artacaktır. Böylelikle kamu maliyesine 20 milyar dolarlık ek gelir tahsis edilecek ve gelir desteğinin maliyeti 34 milyar dolara inecektir (Taymaz, 2020). Taymaz'ın çalışmasını tamamlayıcı olarak Voyvoda ve Yeldan Genel Denge Modeli kullanarak yeni bir çalışma yayımlamıştır. Buna göre, kamu bütçesinden işsiz kalmış kesime %50'lik bir "Emek Gelir Desteği", küçük işletmelere sermaye gelirlerinin 1/3'ü kadar uygulanacak yardımlar ve kamu tüketim harcamalarının %20 arttırılması durumunda, talep uyarılacak bu sayede hanehalkı gelirlerinin %68,9 telafi edilecektir. Bunun yanında uygulanacak olası Emek Gelir Desteği programı ile tüketim çarpan mekanizması yardımıyla canlanacağı için bütçe dengesinde meydana gelmesi beklenen 274 milyar TL açığın, 57,3 milyar TL için bütçeye yeniden gelir olarak yazılacaktır. Bu kamu gelir telafisi özellikle KDV ve ÖTV artışından kaynaklıdır (Voyvoda ve Yeldan, 2020b: 15-17).

Bunların dışında uygulanan maliye politikalarını birkaç alt başlıkta incelemek mümkündür. Bu noktada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ilk olarak sağlık sistemine yönelik tedbirler ve harcamalar getirilmiştir. Tablo 5'de sağlık sistemine yönelik alınan uygulamalar açıklanmıştır.

Tablo 5: Sağlık Sistemine Yönelik Tedbirler

Tarih	Uygulama
Mart 2020	Maske ürünlerinin ihracı yasaklanmış, Solunum Cihazları (vantilatörlerin) ihracına kısıtlamalar getirilmiştir.
18 Mart 2020	80 Yaşının üzerinde evde tek yaşayan vatandaşlar için sağlık takip sistemi getirilmiştir
25 Mart 2020	Dezenfektan, maske ve sağlık personelleri için koruyucu malzeme, eldiven, gözlük üreten yerli firma başına 6 milyon TL'ye kadar yardım yapılmıştır
1 Nisan 2020	Ankara ve İstanbul'da 65 yaş üstü vatandaşlar için koruyucu maske ve kolonya dağıtımı başlamıştır
28 Nisan 2020	Dünya Bankası'nın "Covid-19 Fast-Track Facility" programı kapsamında 100 milyon dolar tutarında 10 yıl vadeli kredi anlaşması tamamlanmıştır.
2 Mayıs 2020	Sağlık ürünlerine yönelik ihracat yasağı maske ve ekipman hariç kaldırılmıştır.
7 Mayıs 2020	Daha önce yasaklanan maske satışı belirli yasal düzenlemeler tavan fiyatlarla beraber tekrar serbest bırakılmıştır.
11 Mayıs 2020	Turizmin canlandırılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından işletmelerin "Sağlıklı Turizm Sertifikası" alabilmesinin önü açılmıştır
	Özel teşebbüs firmalar ve KİT'ler (özellikle MKE) kritik sağlık ekipmanları üretimi yönünde teşvik edilmiştir
20 Haziran 2020	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Sağlıklı Turizm Sertifikası"nı genişleterek "Koronavirüs içermeyen Turizm Sertifikası" çalışmaları başlatmıştır. Bu noktada uluslararası kampanyalar teşvik edilmiştir
9 Eylül 2020	İçişleri Bakanlığınca Bütün ülkede maske takmak zorunlu hale getirilmiştir
	Aşı çalışmaları olumlu sonuçlanmıştır
	Birçok yeni hastane hizmete açılmıştır.

Kaynak: OECD(t.y); Dünya Gazetesi (2020c)

Krizi en derinden yaşayan meslek grupları işçiler, işverenler ve serbest meslek gruplarıdır. Kriz dönemi boyunca çeşitli yardımlar yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda yapılan işlemler özetlenebilir.

Tablo 6: Bireylere Yönelik Gelir Destekleri ve İşgücü Piyasasına Yönelik Tedbirler

Tarih	Uygulama
18 Mart 2020	En düşük emekli maaşı 1000 liradan 1500 liraya yükseltilmiştir
18 Mart 2020	Emeklilere ödenen Bayram Tatili ikramiyeleri Mayıs yerine nisan ayına çekilmiştir
18 Mart 2020	İhtiyaç sahibi aileler için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı tarafından 2,1 milyar TL ek bütçe ödeneği sağlanmıştır. 2,1 milyon kişilik aileye 1000'er lira ödeme yapılması kararlaştırılmıştır

Tablo 6: Bireylere Yönelik Gelir Destekleri ve İşgücü Piyasasına Yönelik Tedbirler

Tarih	Uygulama
25 Mart 2020	<p>Kısa süreli çalışma ödeneğinin koşulları gevşetilmiştir:</p> <ul style="list-style-type: none">● Son 3 yılda işçilerin 600 Günlük prim/katkı payı ödemesi şartı 450 güne düşürülmüştür.● İş sözleşmesinin en az 120 gün öncede imzalanması şartı yerine 60 güne düşürülmüştür● Başvuru süreci kolaylaştırılıp sadeleştirilmiştir● Programdan yararlanmak isteyen firmalar için işçi çıkarımı yasaklanmıştır <p>27 Ağustos itibariyle kısa çalışma ödeneğinden yararlanan 3,576,805 çalışana ödenen tutar 16,5 milyar TL'dir.</p>
	Telaflı edici çalışma Ödeneği/ telafı çalışma süresi 2 aydan 4 aya çıkarılmıştır
	Kamu çalışanlarının esnek çalışmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır
30 Mart 2020	Aylık 5.000 TL'nin altında gelire sahip vatandaşlar için uygun borçlanma maliyetli kredi imkânı getirilmiştir. Bu kapsamda bu hakka sahip vatandaşlar kamu bankalarından 10.000'e kadar kredi alma imkânı kazanmıştır. Bu kredilerde altı ay ödemesiz 36 aya kadar taksit imkânı sağlanmıştır.
1 Nisan 2020	Ücretli öğretmenlere ek ders ödemelerinin devam etmesi kararlaştırılmıştır
7 Nisan 2020	18 Marttaki tedbirlere hak kazanamayan 2,3 milyon haneye, kısa çalışma ödeneğinden yararlanamayan işini kaybeden kişilere ya da işsizlik sigortası alamayanlara ek 1000 lira sosyal transfer ödemeleri yapılacağı kararlaştırılmıştır. (maliyeti 2,3 milyar TL)
9 Nisan 2020	4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa ek maddeler getirilmiştir. Firmaların işçi çıkarımı 3 ay süreyle yasaklanmıştır. Cumhurbaşkanlığı bu kanunu 6 ay süreyle uzatmaya yetkili kılınmıştır.
17 Nisan 2020	Ücretsiz izin almak zorunda kalan ya da kısa süreli işlerden yararlanamayan çalışanlar için günlük 39/aylık 1170 TL nakdi ücret desteği tahsis edilmiştir. Bunun karşılığında firmaların işçi çıkarmaları yasaklanmıştır. 1,9 milyon çalışan 27.8.2020 itibariyle 3,6 milyar TL'lik destek almıştır.
20 Nisan 2020	Her bir hanehalkına 1000 TL olmak üzere önceki iki programdan yardım alamayanlar için üçüncü bir sosyal yardım programı başlatılmıştır. 12 Mayıs 2020 itibariyle 900.000 aile bu yardım yararlanmıştır
15-18 Mayıs 2020	Emeklilerin bayram ikramiyeleri Haziran ayından Mayıs ayına çekilmiştir
	Firmalara çalışan sayısını korumak şartıyla "İşe Devam Kredi Desteği" verilmiştir
	Kısa çalışma ödeneği ile üretimi durduran firmalara üç aylık gelir desteği sağlanmıştır.
28 Temmuz 2020	Kısa çalışma kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izinle ilgili teşviklerden yararlanan firmaların normal faaliyetlerine dönmesi durumunda üç aylık sosyal güvenlik priminin işsizlik sigortası fonundan karşılanması kararlaştırılmıştır.
1 Ekim 2020	Kısa Çalışma Ödeneği programı 31 Ekim'e kadar, ücretsiz izin programı 17 Ekim'e kadar uzatılmıştır
27 Ekim 2020	Ücretsiz izin destek Programı 17 Ocak 2021'e kadar uzatılmıştır.
17 Kasım 2020	Kısa Çalışma Ödeneği 17 Kasım'dan itibaren iki ay uzatılmıştır.

Kaynak: ILO(t.y); TCMB(2020: 70-71) ; OECD(t.y), Kaya (2020); Dünya Gazetesi (2020d)

Krizden en çok etkilenen kesimlerden biri işgücü piyasasıdır. Bu noktada onların işgücü kaybına yönelik bir dizi önlem de alınmıştır. Bu noktada verilen destekler maliye politikalarının en önemli alt dallarından biridir. Bunun yanında işçi çıkarma yasaklarından dolayı istihdam piyasasının krizden nasıl etkilendiğini tam olarak ölçmek zordur.

Bunun haricinde reel ekonomiye yönelik, vergi indirimleri, vergi ertelemeleri, vergi muafiyet ve istisnaları ve kamu bankaları kredileri de mevcuttur. Tablo 7 bu uygulamaları ortaya koymaktadır.

Tablo 7: Vergi İndirimleri, Ertelemeleri ve Krediler

Tarih	Uygulama
18 Mart 2020	KDV ve sosyal güvenlik primleri Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için çeşitli hizmet alt sektörlerinde 6 ay ertelenmiştir. Bu sektörler; perakende, AVM, demir-çelik, otomotiv, lojistik- ulaşım, sinema, tiyatro, konaklama, gıda, tekstil, konfeksiyon ve etkinlik-organizasyon olarak sınıflandırılabilir. İlerleyen günlerde yapılan düzenlemelerle çeşitli sağlık hizmetleri, mobilya, madencilik, inşaat, yayın/matbaa ve gelir vergisi mükellefleri de bu kapsama alınmıştır. 2 milyon vergi mükellefinden ertelenen tutar 54 milyar TL'yi bulmuştur.
18 Mart 2020	Konaklama Vergisinin 2020 boyunca uygulanmaması kararlaştırılmıştır
18 Mart 2020	Yerli iç hatlar uçak seferlerinde KDV %18'den %1'e düşmüştür
24 Mart 2020	Gelir Vergisi beyanname verme ve ödeme tarihleri uzatılmıştır. Bu kapsamda korona virüs salgınından etkilenen ve sokağa çıkma yasağı kapsamındaki mükellefler (65 yaş üstü ve kronik hastalıklı) Vergi Usul Kanunu'na göre mücbir sebep olarak değerlendirilmiştir
18 Mart 2020	İhracatçılara yönelik "stok finansmanı" desteği verilmesi, aynı zamanda reeskont kredilerinin 3 ay ertelenmesi kararlaştırılmıştır.
25 Mart 2020	Üç kamu bankası (Ziraat Bank, Halk Bank ve Vakıf Bank) tarafından şirketlerin mevcut istihdam yapısını koruması amacıyla 6 ay ödemesiz, 36 ay vadeli %7,5 faiz oranıyla kredi verilmiştir. İlerleyen dönemde esnafa yönelik uygulanan faiz oranları kimi şartlarda %4,5'a kadar düşürülmüştür. (İşçi çıkarmamak şartıyla)
25 Mart 2020	"Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından düşük faizli tarım kredisi hakkındaki çalışma başlatılmıştır. Toplam 28 yatırım türüne, 500 bin lira ile 50 milyon lira arasında düşük faizli yatırım ve işletme kredi kullanılması kararlaştırılmıştır
	Krizden zarar gören esnaf ve sanatkârların kamu bankalarındaki ana para ve faiz ödemeleri 3 ay ertelenmiştir
3.4.2020	KOSGEB tarafından verilen kredilerin tutarı yaklaşık 3 milyon TL'den 80 milyon TL'ye çıkarılmıştır. Faiz desteğinden yararlanan firmaların sanayi şirketi olma zorunluluğu kaldırılmıştır.
9 Nisan 2020	Firmaların belediyeye ödediği çevre ve temizlik vergileri ertelenmiştir.

Kaynak: Sakarya (2020); Dünya Gazetesi (2020k); OECD(t.y); TCMB, s.70-71; Gökçe (2020a); Gökçe (2020b); Dünya Gazetesi (2020a); Dünya Gazetesi (2020i); Dünya Gazetesi (2020l); Kaya(2020)

Tablo 7: Vergi İndirimleri, Ertelemeleri ve Krediler

Tarih	Uygulama
16 Nisan 2020	Orman Genel Müdürlüğüne kiraya verilen taşınmaz ve mesire yerlerinden alınan kiralardan, Milli Parklar Kanuna göre kiraya verilen yerlerden elde edilen kiralardan, belediyeler ve il özel idarelerinin mülkiyetindeki taşınmazların ecir-misil ve kira gelirleri, belediyelerin gelir vergisi ve sosyal güvenlik payı ödemeleri, belediyelerin faaliyetleri durdurulan işletmelerdeki su alacaklar, KYK kredi borçları 3 ay süreyle ertelenmiştir. Ertelenen toplam alacakların 10 milyar 140 milyon lira olduğu tahmin edilmektedir.
17 Nisan 2020	Türkiye Varlık Fonu'nun stratejik öneme sahip özel firmaları satın alma ya da onlara ortak olma konusunda düzenlemeler yapılmıştır
18 Nisan 2020	temel gıdalarda fiyat istikrarını sağlamak için ayçiçeği yağında ithalatta uygulanan vergiler düşürülmüştür.
28 Nisan 2020	Mayıs ve Haziran aylarında vadesi dolacak tarım kredilerinin ödemesi 6 ay ertelenmiştir
8 Mayıs 2020	Türkiye Varlık Fonu tarafından üç kamu bankasına (Ziraat Bank, Halk Bank ve Vakıf Bank) 21 milyar TL'lik sermaye desteği sağlanmıştır.
29 Mayıs 2020	Üç kamu bankası (Ziraat Bank, Halk Bank ve Vakıf Bank)'ın yeni tüketici kredisi paketleri devreye sokulmuştur. Buna göre yurtiçinde üretilen, taşıt, mobilya, bisiklet, motosiklet, konut satın alımı ve yerli tatil için bu krediler kullanılabilir hale gelmiştir
30 Temmuz 2020	Düğün organizasyonları, konut bakım onarımı, terzilik, yolcu taşımacılığı, kuru temizleme gibi sektörlerde KDV %18'den %8'e düşürülmüştür. Konaklama, yeme-içme, sinema, tiyatro, müze ücretlerindeki KDV %8'den %1'e, iş yeri kira stopajı %20'den %10'a düşürülmüştür.
1 Eylül 2020	Özel okullara yönelik okul ücretlerinde KDV oranları %8'den %1'e düşürülmüştür. İndirim 1 Eylül 2020-30 Haziran 2021 tarihleri arasındadır.
30 Eylül 2020	Mevduat faizlerine uygulanan vergiler yıl sonuna kadar indirilmiştir. 6 aya kadar vadeli hesaplarda uygulanan vergi oranları %15'den %5'e, 6 aydan 1 yıla kadar olan vadeli hesaplarda uygulanan vergi oranları %12'den %3'e, 1 yıldan uzun vadeli hesaplardaki stopaj oranları ise %10'dan 0'a çekilmiştir.
30 Eylül 2020	Döviz ve altın alımlarında uygulanan %1'lik BSMV yeniden mayıs ayındaki oranları olan binde 2'ye çekilmiştir (Mayıs ayında uygulanmaya başlamıştı).
Ekim 2020	7256 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile 31 Ağustos'tan önceki vergi, prim ve diğer borçların yapılandırılması ve taksitlendirilmesi mümkün olmuştur.
	7256 sayılı kanun ile beraber Varlık Barışı uygulamasına yönelik çalışmalar da başlamıştır

Kaynak: Sakarya (2020); Dünya Gazetesi (2020k); OECD(t.y); TCMB, s.70-71; Gökçe (2020a); Gökçe (2020b); Dünya Gazetesi (2020a); Dünya Gazetesi (2020i); Dünya Gazetesi (2020l); Kaya(2020)

Bu noktada çok sayıda vergi indirimi politikasına gidildiği görülmektedir. Esasında vergi indirimi birçok krizde ilk uygulanan politikaların başında gelmektedir. Özellikle ekonominin canlandırılması için tercih edilmektedir. Yine kamu bankaları aracılığıyla uygun maliyetli krediler verilmesi, klasik anlamda maliye politikası konusunun dışında gibi gözükse de esasında bu kredilerin kamu bankalarınca verilmesi maliye politikasının konusuna sokmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarınca bu kredilerin piyasa ortalamasının altında bir maliyetle verilmesi, “gelir kaybı” olarak sınıflandırılmasına yol açmaktadır. Bu durum da bütçeye yansıtacağı için dolaylı olarak kamu politikalarını etkilemektedir.

Covid-19 sonrası Türkiye’de maliye politikalarının bir kısmı da daraltıcı ekonomik etkileri olan politikalar. Bu politikaların ekonomik büyümeye ihtiyaç duyulan bir dönemde yapılması bütçe açığının artması nedeniyle yeni finansman arayışından kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar kriz sonrasında maliye politikalarının toparlanma için önemli bir role sahip olduğu bilirse bile, bu kapsamda yapılan vergi indirimleri ve kamu harcamaları bütçe üzerinde ek yük oluşturmaktadır. Bu açıdan Türkiye örneğinde de yapılan kamu açıklarının finansmanı için, daraltıcı nitelikte maliye politikalarının da uygulandığı ifade edilebilir. Bu kapsamda alınan önlemler genellikle ithal mallarda uygulanan gümrük vergisi vb. gelir önlemlerinin arttırılması yoluyla olmuştur. Bu uygulamaların çoğu AB Gümrük Birliği Antlaşmasından dolayı AB üye ülkelere uygulanamamıştır. Uygulamalar sonucunda birçok ürünün fiyatı artmıştır. Özellikle döviz kurunun da yükselmesi enflasyonu arttırmıştır. Tablo 8’de uygulanan daraltıcı özellikteki maliye politikaları incelenmiştir.

Tablo 8: Daraltıcı Özellikteki Maliye Politikaları

Tarih	Uygulama
	Çelik ürünlerine yönelik gümrük tarifeleri AB üyesi ülkeler haricinde 3 ay süreyle uzatılmıştır
18 Nisan 2020	“kauçuk iplikler, tutkallar, plastik plaka/levhalar, demir veya çelikten vidalar, plastik ve metal düğmeler, bazı kaynak telleri, kâğıt kesme makinaları, hava perdeleri, transformatörler, redresörler, sesli işaret cihazları, kesintisiz güç kaynakları, hoparlörler, röleler, multimetreler, saatler, kronometreler, aydınlatma cihazları aksam ve parçaları, hidrolik presler, video konsolları, bayram ve karnaval eşyası, sirk eşyası, çitçitler ve bunların aksamaları, golf sopaları ve açık hava oyunlarına” %5 ila %50 arasında değişen oranlarda ek gümrük vergisi uygulamaya başlanmıştır
18 Nisan 2020	Oyun konsollarının ithalatına ilave %50 gümrük vergisi konulmuştur. Bu oran Ekim itibarıyla %20’ye düşürülmüştür.
21 Nisan 2020	Başta sanayi, tekstil ürünleri, oyuncak, mobilya, kazak, ayakkabı olmak üzere 3 bin üzerinde ürüne ek vergi getirilmiştir
8 Mayıs 2020	Cep telefonu ithalatında gözetim uygulamasına gidilmiştir. Buna göre cep telefonların ithalatında birim başına 200 dolarlık gözetim uygulanmasına karar verilmiştir.

Kaynak: OECD(t.y); Çakmaklı vd. (2020:7); Dünya Gazetesi (2020e); Dünya Gazetesi (2020f); Dünya Gazetesi (2020i); Palabıyık (2020); Dünya Gazetesi (2020h); Dünya Gazetesi (2020g); Habertürk Gazetesi (2020); Dünya Gazetesi (2020m)

Tablo 8: Daraltıcı Özellikteki Maliye Politikaları

Tarih	Uygulama
11 Mayıs 2020	400 ürüne ithalatına ek gümrük vergisi getirilmiştir. “Altın ve kıymetli taşlar mücevherat, buzdolabı ve derin dondurucular, bulaşık makineleri, çamaşır makineleri, split klimalar, ocak ve yemek pişirme cihazları, su filtreleri, turbo kompresörler, motor parçaları, golf arabası, mensucat açma sarma makineleri, çeşitli el ve ziraat aletler, metalden eşyalar, alçıdan inşaat malzemeleri, ahşap kapı ve pencereler, prefabrik yapılar, demir çelikten teller, halatlar, kablolar, zincirler, bakırdan teller, kablolar ve halatlar, yer kaplama ve döşemeleri, yapışkan bantlar, kauçuk levhalar, zaman kontrol cihazları, müzik aletleri, oyun aletleri, kayaklar ve spor malzemeleri, kilitler, menteşeler, makaslar, fırçalar, fermuarlar, çakmaklar, hijyenik ürünler, tripodlar” bu ürünlerden bazılarıdır. İlgili ürünlere 30 Eylül 2020’ye kadar %30 oranında ardından %25 oranında ilave gümrük vergisi uygulanacaktır.
13 Mayıs 2020	2537 Sayılı Cumhurbaşkanı kararı ile bütün ürünlerine uygulanan Özel Tüketim Vergisi maktu tutarları 38,99 kuruştan 45,69 kuruşa arttırılmıştır.
20 Mayıs 2020	800 tane ilave ürünün ithalatına ek gümrük vergisi getirilmiştir. Listedeki ürünlerin bazılarında “iş makineleri, vinçler, tarım makineleri, bazı demir çelik ürünleri, kontak lens, mermer, granit, televizyon alıcı cihazları, yarı mamul deri ürünler ile bazı otomobil yedek parçaları” örnek gösterilebilir. İlave gümrük vergilerinin 30 Eylül 2020’ye kadar %30, ardından %10 olarak uygulanmasına karar verilmiştir.
25 Mayıs 2020	Döviz altın alımlarında uygulanan BSMV oranları binde 2’den yüzde 1’e çıkarılmıştır. Bunun yanında finansman bonosundan alınan stopaj da %10’dan %15’e çıkarılmıştır.
28 Haziran 2020	“Tekstil, döküm ve kaynak makineleri, takım tezgahları, presler, tarım ve hasat makineleri, pompalar, gemi vinçleri, römorklar, kord bezi, sitrik asit, camlar, ateş tuğlaları, emniyet kemerleri, yapışkanlar, termostat, tartı alet ve cihazları, peruklar, kar küreyiciler, fırınlar, davlumbazlar, demir çelikten eşya, kablolar, kıymetli süs eşyası” gibi 400’den fazla ürüne 30 Eylül’e kadar en yüksek %20 olmak üzere çeşitli oranlarda gümrük vergisi getirilmiştir. 30 Eylül 2020’den sonra ise vergiler 10’ar puan daha düşük oranlarda uygulanacaktır
30 Haziran 2020	“Tekstil, konfeksiyon, deri, ayakkabı ve benzeri 40 ürüne % 20 ilave gümrük vergisi getirilmiştir.”
5 Ağustos 2020	115 tarım ürününün ithalatına ilişkin ek gümrük vergileri ve Toplu Konut Fonu getirilmiştir. Muz gibi bazı ürünlerin ithalatında gümrük vergileri düşürülüp, indirilen gümrük vergisinden daha yüksek tutarda Toplu Konut Fonu getirilmiştir.
30 Ağustos 2020	ÖTV oranları güncellenmiştir. “1600 CC motor hacminin altındaki otomobillerde vergi matrahında alt sınır 70 bin liradan 85 bin liraya çıkartılmış, 1600 CC üzerindeki araçların ÖTV oranı ise arttırılmıştır”

Kaynak: OECD(t.y); Çakmaklı vd. (2020:7); Dünya Gazetesi (2020e); Dünya Gazetesi (2020f); Dünya Gazetesi (2020i); Palabıyık (2020); Dünya Gazetesi (2020h); Dünya Gazetesi (2020g); Habertürk Gazetesi (2020); Dünya Gazetesi (2020m)

Uygulanan maliye politikalarını tamamlayıcı nitelikte bir başka uygulama da “tasarruf tedbirleri” olarak bilinen kararların 30 Haziran 2021 tarihinde 31527 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmasıdır. Ayrıca 30 Mart 2021’de ise “Biz Bize Yeteriz Kampanyası” ile ulusal bir bağış kampanyası düzenlenmiştir. Bu kapsamda toplanan bağışlar bir süre sonra Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kullanılmaya başlanmıştır².

Sonuç

Covid-19 Krizi küresel düzeyde 1929 Büyük Depresyonundan bu yana görülen en büyük ekonomik krizlerden bir tanesidir. Covid-19 hem arz hem de talep şoku barındırması nedeniyle ekonomileri çok derinden etkilemiştir. Kriz sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde birçok ülkenin sağlık alanında zorluk yaşadığı, birçok kişinin işini kaybettiği, ekonomik güven endekslerinin çöktüğü, enflasyonun arttığı, toplumsal paniklerin yaşandığı bir dönem başlamıştır. Bu noktada 1980’lerden bu yana ikinci plana atılan maliye politikalarının; 2008 Küresel Finansal Krizinde artan prestijinin 2020 Covid-19 Krizi ile beraber tekrardan eski düzeyine geldiği ifade edilebilir. Ülkeler hızlı bir şekilde maliye politikaları uygulamıştır. Bu noktada maliye politikalarının büyüklüğü, yöneldiği gruplar, yeni uygulama araçları önem arz etmektedir. Birçok ülke genişletici özellikte maliye politikası uygulamıştır. İncelemeler sonucunda gelişmiş ülkelerin uyguladığı para ve maliye politikası tedbirlerinin, diğer ülkelere göre daha büyük tutarlarda ve kapsamlı olduğu görülmüştür. Kimi ülkelerin kriz döneminde devlet garantileri vermek gibi tamamlayıcı politikalar uygulamıştır. Uygulanan politikalar neticesinde ülkelerin hem bütçe açıklarının hem de kamu borçlarının milli gelirlerine oranları önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

Türkiye’de de krizin ilk aşamasında para politikası ve maliye politikasında genişletici özellikte politikalar uygulanmıştır. Türkiye özelinde 18 Mart 2020’den bu yana vergi indirimleri, kısa çalışma ödenekleri, ücretsiz izin destekleri, kamu bankalarının uygun koşullu kredileri gibi bir dizi önlem ortaya konulmuştur. Türkiye’de uygulanan politikalar incelendiğinde genişletici maliye ve para politikalarında daha çok vergi indirimleri, vergi ertelemeleri ya da kredi kolaylıkları gibi politikalara yönelimin olduğu, hanehalklarına gelir desteklerinin ise sınırlı olduğu görülmüştür. Fakat bu uygulamalar bütçe üzerinde yük oluşturmuş ve yeni finansman ihtiyaçlarını da ortaya çıkarmıştır. Mart ayının sonunda Milli Bağış Kampanyasına adım atılmış, Nisan 2020’den itibaren gümrük vergileri, ÖTV artışları, BSMV ve kambyo vergisi artışları gibi gelir getirici çeşitli önlemler alınmıştır. Uygulanan politikaları tamamlayıcı şekilde kamu kurumlarında tasarruf tedbirleri uygulanmıştır.

Genişletici politikalar sonucunda bütçe üzerinde oluşan ekonomik yükler, makroekonomik verilerin bozulmasına yol açmıştır. Kamu bankaları aracılığıyla uygulanan düşük kredi politikaları, özellikle konut ve taşıt fiyatlarında ve dolayısıyla enflasyonda artışa yol açmıştır. Özellikle Aralık 2021’den bu yana yükselen döviz kurları, Rusya-Ukrayna Savaşı, küresel iklim ve gıda krizi, tedarik zincirlerindeki bozulmalar, enerji fiyatlarındaki artış, kur korumalı mevduat hesapları vs. maliye politikasının manevra alanını daraltmıştır.

² Bkz: <https://bizbizyeteriz.gov.tr>

Kaynakça

- Attar, A. (2020). COVID-19 Salgını, Reel Etkiler ve İşsizlik, *İktisat ve Toplum*, 116, 26-34
- Aydoğuş, O. (2020a). Yanlış Sorunun Doğru Cevabı Olmaz: IMF'ye Gidelim mi?, *İktisat ve Toplum*, 116, 4-8
- Aydoğuş, O. (2020b). Salgında Türkiye Ekonomisi, *Salgın Ekonomisi içinde*, (s. 231-250), Efil Yayınları
- Aysan, A. F. (2020). Yükselen İktisadi Popülizm ve Post Keynesçilik: COVID-19 Pandemisi Sonrası İktisadi Düşüncede Meydana Gelebilecek Gelişmeler, *İktisat ve Toplum*, 116, 74-76
- Çakmaklı, C., Demiralp, S., Özcan Ş.K., Yeşiltaş, S. ve Yıldırım M.A (2020). Covid-19 And Emerging Markets: The Case of Turkey, *Koç University-Tüsiad Economic Research Forum Working Paper Series*, Working Paper No: 2011, İstanbul
- Dinçer, N.N. (2020). Coviz-19 Krizinin Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri, *Salgın Ekonomisi içinde* (s. 113-128), Efil Yayınları
- Dünya Gazetesi (2020a). "Mücbir sebep'e giren sektörler belli oldu", 24.3.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/mucbir-sebepe-giren-sektorler-belli-oldu-haberi-465734>, (23.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020b). "Torba teklif Meclis'te kabul edildi", 25.3.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/torba-teklif-mecliste-kabul-edildi-haberi-465828>, (15.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020c). "Sağlıkta yerli üretime 6 milyon lira destek", 25.3.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/saglikta-yerli-uretime-6-milyon-lira-destek-haberi-465844>, (25.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020d). "Düşük gelirlilere yeni kredi", 30.3.2020, <https://www.dunya.com/finans/haberler/dusuk-gelirliye-yeni-kredi-haberi-466314>, (25.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020e). "Bazı eşyaların ithalatında ilave gümrük vergisi uygulanacak", 18.4.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/bazi-esyalarin-ithalatinda-ilave-gumruk-vergisi-uygulanacak-haberi-468104>, (24.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020f). "Sanayi ve tekstil ürünlerine ek gümrük vergisi", 21.4.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/sanayi-ve-tekstil-urunlerine-ek-gumruk-vergisi-haberi-468295>, (24.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020g). "400 sanayi ürününe daha ek gümrük vergisi geldi", 11.5.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/400-sanayi-urunune-daha-ek-gumruk-vergisi-geldi-haberi-470034>, (24.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020h). "Döviz ve altın alımında vergi yüzde 1'e çıktı", 25.5.2020 <https://www.dunya.com/finans/haberler/doviz-ve-altin-aliminda-vergi-yuzde-1e-cikti-haberi-471062>, (24.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020i). "400'den fazla ürüne ek gümrük vergisi", 28 Haziran 2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/400den-fazla-urune-ek-gumruk-vergisi-haberi-473735>, (24.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020j). "KDV oranlarında indirimle gidildi", 30 Temmuz 2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/kdv-oranlarinda-indirime-gidildi-haberi-476670>, (21.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020k). "Döviz ve altın alımındaki %1'lik vergi düşürüldü", 30 Eylül 2020, <https://www.dunya.com/finans/haberler/doviz-ve-altin-alimindaki-1lik-vergi-dusuruldu-haberi-483454>, (23.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020l). "Mevduat vergisine yılbaşına kadar indirim", 30 Eylül 2020, <https://www.dunya.com/finans/haberler/mevduat-vergisine-yilbasina-kadar-indirim-haberi-483453>, (21.11.2020)
- Dünya Gazetesi (2020m). "Otomotivde ÖTV artırıldı! İşte yeni vergi oranları...", 30 Ağustos 2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/otomotivde-otv-artirildi-iste-yeni-vergi-oranlari-haberi-479747>, (24.11.2020)

Elgin, C., Başbuğ, G. ve Yalaman, A. (2020). Economic policy responses to a pandemic: Developing the COVID-19 economic stimulus index. *Covid Economics*, 1(3), 40-53.

Gökçe, H. (2020a). "Tarımsal üretimde 28 dalda indirimli kredi", *Dünya Gazetesi*, 25.3.2020, <https://www.dunya.com/sectorler/tarim/tarimsal-uretimde-28-dalda-indirimli-kredi-haberi-465881>, (23.11.2020)

Gökçe, H. (2020b). "KOSGEB de devrede: 80 milyon liraya kadar faizsiz kredi imkanı" *Dünya Gazetesi*, "3.4.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/kosgeb-de-devrede-80-milyon-liraya-kadar-faizsiz-kredi-imbani-haberi-466745>, (23.11.2020)

Günçavdı, Ö. (2020). Salgınla Mücadelede Piyasanın Artan Önemi ve Ekonominin Büyümeye Olan Bağımlılığı, *Salgın Ekonomisi içinde*, (s.251-288), Efil Yayınları

Habertürk Gazetesi(2020). "Tekstil, deri ve ayakkabı dahil yaklaşık 40 ürüne ek vergi 30.06.2020, <https://m.haberturk.com/tektstil-deri-ve-ayakkabi-dahil-yaklasik-40-urune-ek-vergi-2729045-amp>, (24.11.2020)

International Labour Organization (ILO) (t.y.). Country policy responses <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/regional-country/country-responses/lang-en/index.htm#TR>

International Monetary Fund (2020a), Fiscal Monitor: Policies to Support People During the COVID-19 Pandemic, Washington D.C, Nisan 2020

International Monetary Fund (2020b). World Economic Outlook: The Great Lockdown, Washington D.C, Nisan 2020,

International Monetary Fund (2020c). World Economic Outlook: A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery, Washington D.C, Haziran 2020

International Monetary Fund (2020d). World Economic Outlook: A Long and Difficult Ascent, Washington D.C, Ekim 2020,

International Monetary Fund (2021). Fiscal Monitor: A Fair Shot. Washington, Washington D.C, Nisan 2021.

International Monetary Fund (t.y). Covid-19 Policy Responses, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>

İstanbul Valiliği (t.y). 18.3.2020, Cumhurbaşkanı Erdoğan "Ekonomik İstikrar Kalkanı" Tedbir Paketini Açıkladı, <http://www.istanbul.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-ekonomik-istikrar-kalkani-tedbir-paketini-acikladi>, (15.11.2020)

Kaya, M. (2020). "İşten çıkarma 3 ay yasaklanıyor", *Dünya Gazetesi*, 9.4.2020, <https://www.dunya.com/ekonomi/isten-cikarma-3-ay-yasaklaniyor-haberi-467259>, (25.11.2020)

OECD(2020). Coronavirus (COVID-19) Living with Uncertainty, Economic Outlook Interim Report: 107, Eylül 2020

OECD (t.y). Tackling coronavirus (COVID-19) Contributing to a global effort, <https://www.oecd.org/coronavirus/country-policy-tracker/>, (15.11.2020)

Palabıyık, D. Ç. (2020). "Cep telefonu ithalatına gözetim uygulaması, Anadolu Ajansı, 08.05.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cep-telefonu-ithalatina-gozetim-uygulamasi/1833316>, (24.11.2020)

Saad-Filho, A. (2020). From COVID-19 to the End of Neoliberalism. *Critical Sociology*, 46(4-5), 477-485. <https://doi.org/10.1177/0896920520929966>

Sakarya, C. (2020). "Koronavirüse karşı ekonomik önlemler içeren kanun teklifi yasalastı" 16 Nisan 2020, *Dünya Gazetesi*, <https://www.dunya.com/ekonomi/koronaviruse-karsi-ekonomik-onlemler-iceren-kanun-teklifi-yasalasti-haberi-467893>, (23.11.2020)

ARTICLES / MAKALELER

Sayan, S. (2020). "Devletin Pandemide İşini Kaybedenlere Verdiği Aylık Nakit Desteği Osmangazi Köprüsü'nden Kaç Kere Geçiriyor?", *İktisat ve Toplum*, 116, 10-17

Susam, N. (2020). "1923'den günümüze Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin bütçe açıkları üzerine etkisi, *İktisat ve Toplum*, sayı 116, ss.43-61

Taymaz, E. (2020). "Covid-19 tedbirlerinin Türkiye ekonomisine etkisi ve çözüm önerileri", *Sarkaç*, 8.4.2020, <https://sarkac.org/2020/04/covid19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-cozum-onerileri/> (15.11.2020)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2020). Enflasyon Raporu 2020-II,

Uysal, G. (2020). COVID-19 Pandemisi ve Türkiye'de Hanelerin Korunması, İPM-Mercator Politika Notu, Nisan 2020,

Voyvoda, E. ve Yeldan, E. (2020a). COVID-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi, ss.187-229 içinde Salgın Ekonomisi

Voyvoda, E. ve Yeldan, E. (2020b). COVID-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi, https://yeldane.files.wordpress.com/2020/05/covid_voyvodayeldan_v2_31mayis.pdf, Mayıs 2020, (29.11.2020)